

Institut pro evropskou politiku
EUROPEUM
Institute for European Policy

**Aktuální otázky v oblasti energetické bezpečnosti:
Infrastruktura, regionální spolupráce, Energetická unie**

Podkladový materiál pro kulatý stůl Národního konventu o EU
na téma Aktuální otázky v oblasti energetické bezpečnosti

Zpracovatel: Institut pro evropskou politiku EUROPEUM

Řešitelé: Helena Schulzová, Radomír Špok

Praha, 24. února 2015

Tento diskuzní materiál se zabývá tématem energetické bezpečnosti, která je zde záměrně pojata širěji, než je obvyklé. Nezabývá se pouze zajištěním dodávek energií ze zemí mimo Evropskou unii či udržováním stability elektrické sítě v České republice, ale nastiňuje i další aktuální témata.

Jedním z nich je nutnost regionální spolupráce a spolupráce v rámci EU. I přes několik pokusů se dosud nepodařilo naplnit cíle, které si Evropská unie stanovila. Není tak stále dobudován jednotný trh, s jehož dokončením se počítalo do konce roku 2014.¹ Trh je mnohdy ohýbán ochrannářskými opatřeními ve formě dotací a pobídek pro vybrané energetické zdroje.

Druhým tématem je posílení interkonektivity a investice do přenosových soustav. Takové fyzické propojení automaticky zvyšuje možnosti dané země diverzifikovat své dodavatele a posílit tak svou energetickou bezpečnost. Potřebné investice jsou však vysoké a zdroje na evropské úrovni limitované. Zároveň je nezbytné posilování vzájemné důvěry mezi členskými státy a vytváření harmonizovaného regulatorního prostředí.

Třetím tématem je projekt Energetické unie, která vzniká jako odpověď na současnou výzvy v oblasti energetické bezpečnosti v širším slova smyslu. Česká republika se musí rozhodnout, jaké priority v rámci vznikajícího projektu hájit a jakou roli v Energetické unii chce či může hrát.

V textu je rovněž zmiňován energeticko-klimatický rámec a systém obchodování s emisními povolenkami, který dosud nefunguje dostatečně efektivně. Jedná se o pokus vnímat i toto primárně environmentální téma prizmatem energetické bezpečnosti, a to ve smyslu omezení závislosti importu strategických energetických surovin ze zemí mimo EU.

Diskuze o energetické bezpečnosti jsou v České republice poměrně intenzivní, tematicky však poměrně omezené. Věnují se například prolomení hnědouhelných limitů v Severočeské pánvi, dostavbě jaderné elektrárny Temelín nebo dotacím obnovitelných zdrojů energie. Bezpečnost dodávek zemního plynu a ropy je rovněž diskutována v souvislosti s ukrajinsko-ruským konfliktem. Větší pozornost však zatím není věnována celoevropské diskuzi o energetice, která se s nástupem nové Evropské komise stává jednou z priorit pro nadcházející období.

Následující text je vytvořen jako podkladový diskuzní materiál pro kulatý stůl v rámci Národního Konventu o EU. Za cíl si klade nastínit výzvy, před kterými stojí Česká republika v oblasti energetické bezpečnosti. V tomto poměrně krátkém a omezeném formátu tak autoři vymezují hlavní body možného vývoje a případně se snaží nabídnout různé scénáře a pohledy.

¹ Viz Závěry Evropské rady z 9. prosince 2011 (EUCO 139/1/11 REV 1)

Hlavní otázky k diskuzi:

Jaké jsou priority a role ČR v rámci energetické bezpečnosti v souvislosti s nově vznikající Energetickou unií?

Jaký postoj by měla ČR přijmout v souvislosti s regionální spoluprací v energetické bezpečnosti, a to v oblasti infrastruktury a regulatorního prostředí?

Jak konkrétně by měla vnější energetická politika EU reagovat na aktuální výzvy v oblasti energetické bezpečnosti pro ČR a další členské státy?

Jaké jsou priority a role ČR v rámci energetické bezpečnosti v souvislosti s nově vznikající Energetickou unií?

Vytvoření Energetické unie na úrovni Evropské unie se stalo jednou z priorit současné Evropské komise Jeana-Clauda Junckera. Tuto oblast má na starosti dokonce jeden z jejích místopředsedů – Maroš Šefčovič. Rámcová strategie k energetické unii má být prezentována 25. února 2015 tak, aby její koncept mohl být součástí jednání Evropské rady v druhé polovině března 2015. Z materiálů, které jsou veřejně k dispozici, je asi neobsáhlejší studií o Energetické unii analýza francouzského think-tanku Notre Europe „From the European Energy Community to the Energy Union“ (autoři Sami Andoura a Jean-Arnold Vinois, Paříž, leden 2015).

Energetický trh spadá v kontextu evropských svobod pod volný pohyb zboží a služeb. Ačkoli již Maastrichtská smlouva (1992) považuje jednotný vnitřní trh za dotvořený, trh s energiemi zůstal dlouho neliberalizovaný a regulatorní prostředí nebylo harmonizováno. Tato situace tak představovala výjimku z pravidel volného trhu.

Situace v energetickém sektoru se však ve srovnání s devadesátými lety minulého století významně změnila. Evropská unie se rozrostla o třináct nových zemí, ekonomika se ještě více integrovala a především se objevily nové výzvy v oblasti energetiky – rozvoj obnovitelných zdrojů (především solárních a větrných technologií), produkce břidlicového plynu v USA či volatilní cena ropy na světových trzích. K tomu připočteme bezpečnostní rizika spojená s dodávkami plynu z Ruska a vysokou závislost některých zemí střední a východní Evropy na tomto zdroji. Plynová krize v zimě roku 2009, kdy Rusko pozastavilo dodávky plynu přes Ukrajinu, jasně ukázala, jaké bezpečnostní hrozby představují nediverzifikované dodávky klíčových surovin.

V roce 2007 se členské státy Evropské unie dohodly na přijetí tzv. Energeticko-klimatického balíčku, který definoval závazné cíle v oblasti energetiky (tj. snižování emisí skleníkových plynů, zvyšování podílu obnovitelných zdrojů na celkové spotřebě a zvyšování energetické účinnosti).

Energetická politika však zdaleka není politikou nadnárodní a členské země Evropské unie si stanovily jasná pravidla a mantinely. Lisabonská smlouva ve svém článku 194 přiznává členským zemím exkluzivní pravomoc rozhodovat o složení svého energetického mixu, využívání přírodních zdrojů a zdaňování energií. Na druhou stranu existují společná evropská pravidla vnitřního trhu, hospodářské soutěže v oblasti dodávek energií i požadavky na ochranu životního prostředí. Z toho je patrné, že energetická politika je v současnosti sdílenou politikou, v níž hrají roli jak členské země EU, tak i evropské instituce v čele s Evropskou komisí.

Energetická unie, bude-li schválena, může vytvořit další mezník evropské integrace. Podobně jako tomu bylo v případě vzniku jednotného vnitřního trhu, komunitarizace některých aspektů energetiky se zdá těžko představitelná. Na počátku samotného projektu evropské integrace mělo Společenství uhlí a oceli za cíl zajistit, aby prostřednictvím propojení trhu s klíčovými komoditami členské státy profitovaly nejen ekonomicky, ale aby se posílila i jejich vzájemná závislost a důvěra. Současná Unie, která prošla ekonomickou a finanční krizí i krizí důvěry, se musí rozhodnout, zda prohloubí

integraci na poli energetiky, nebo bude riskovat rozvolnění spolupráce v této oblasti a další nejistotu v bezpečnosti dodávek energií.

Na cestě k Energetické unii

Energeticko-klimatický balíček z roku 2007 byl přijímán za situace ekonomického růstu a konkurenceschopnost evropské ekonomiky ve vztahu k cenám energií nebyla klíčovým tématem. Bezpečnost dodávek pak byla výrazně poznamenána ukrajinsko-ruskou plynovou krizí v zimě roku 2009, která měla vážný dopad na mnoho zemí především ve střední a východní Evropě. Dále slabý ekonomický růst evropských zemí v letech 2008-2013, vysoká cena ropy na světových trzích, revoluce břidlicového plynu v USA a štědrá podpora obnovitelných zdrojů v zemích EU otevřely otázku konkurenceschopnosti evropské ekonomiky v souvislosti s vysokými cenami energií.

Jinými slovy, zatímco energetická politika Evropské unie v letech 2007-2009 byla definována především pojmem „udržitelnost“, klíčová témata evropské energetické politiky jsou širší a zahrnují **bezpečnost dodávek, konkurenceschopnost a udržitelnost**.

Hlavní myšlenky a návrhy

Jednou z dimenzí Energetické unie je **vytvoření dobře fungujícího vnitřního trhu EU**, spolehlivé propojení jednotlivých zemí a integrování jejich energetických zdrojů. Jednotný vnitřní trh je osvědčeným instrumentem pro vytvoření a vynucování společných pravidel na úrovni Evropské unie. Třetí energetický balíček významně přispěl k budování jednotného trhu, podmínkou je však jeho plná implementace ve všech členských zemích EU.

Druhým cílem je **využití výhod jednotného trhu s energiemi pro vnější vztahy**. Snahou je zajistit, aby bilaterální smlouvy členských zemí se subjekty a dodavateli ze třetích zemí neohrožovaly energetickou bezpečnost jiných členských zemí a byly v souladu s pravidly jednotného vnitřního trhu. Konečně třetím cílem je **vybudování jednotného regulatorního prostředí** na úrovni Evropské unie, které v budoucnu nahradí rozdílnou regulaci na úrovni národních států.

Dotvoření jednotného trhu by mohlo mimo jiné znamenat:

1. Infrastruktura a výzkum

Investice do fyzické infrastruktury jak v oblasti plynovodů, tak vysokokapacitních elektrických propojení jsou klíčové především v těch oblastech Evropské unie, které trpí nedostatečným napojením na okolní členské země EU (např. Pyrenejský poloostrov, Pobaltí, UK a Irsko). Prostředky na projekty v oblasti energetiky jsou v současném rozpočtovém rámci EU alokovány v oblasti Evropských strukturálních investičních fondů (ESIF; 23 mld. EUR), nového Nástroje pro propojení Evropy (CEF; 5,9 mld. EUR) a případně i dalších investic

plánovaných předsedou Evropské komise Junckerem. Byly identifikovány tzv. Projekty společného zájmu (PCI), z nichž některé jsou již ve fázi realizace (především v Pobaltí) a podpořeny právě ze zdrojů CEF. Dalším zdrojem financování je program Horizont 2020, který do oblasti energetického výzkumu alokoval částku přes 6 mld. EUR.

Jedná se o naprosto nezbytný prvek pro vybudování skutečného jednotného trhu v oblasti energetiky. Bez dostatečného fyzického propojení není možno trh dobudovat. Zároveň investice do výzkumu a vývoje jsou logickým krokem, jak zajistit zemím Evropské unie konkurenceschopnost v globálním světě inovací v oblasti jak tradičních, tak i obnovitelných zdrojů energie, a přispět tak k bezpečnosti dodávek energií.

2. Snižování závislosti na importu energií ze třetích zemí

Tohoto cíle lze dosáhnout několika způsoby či jejich kombinací. Zaprvé je možno investovat do zvyšování produkce energií uvnitř Evropské unie, mimo jiné do účinného zvyšování kapacity obnovitelných zdrojů na celkové výrobě elektřiny. Zadruhé je možno pokračovat ve snaze dosáhnout vyšších energetických úspor, a to především v oblasti průmyslu a zateplování budov, jak veřejných, tak soukromých. Existuje snaha vnímat první a druhé řešení ruku v ruce, neboť zvyšování energetické účinnosti má obdobné důsledky jako budování nových zdrojů. Zatřetí je možno ve střednědobém výhledu harmonizovat podporu produkce obnovitelných zdrojů v jednotlivých zemích, neboť ta je značně nevyvážená a způsobuje nežádoucí distorze trhu.

Zatímco podpora zateplování budov bude součástí podpory z Evropských strukturálních a investičních fondů (prostřednictvím Operačního programu Životní prostředí) a případně i národních nástrojů, veřejná podpora obnovitelných zdrojů se může vydat finančně méně náročnou cestou automatického připojování lokálních solárních instalací na obytných domech či střechách průmyslových areálů do elektrické sítě. Další možností je podpora a rozvoj inteligentních sítí (s možností tarifového rozlišení špičkové elektřiny) a s tím související investice do posílení distribuční elektrické sítě v ČR.

3. Posílení bezpečnosti dodávek, volné kapacity a strategické rezervy

Jedná se o vytvoření efektivní regulace týkající se bezpečnosti dodávek elektřiny a vylepšení existujícího systému bezpečnosti dodávek plynu (např. nouzové plány, prevence, reverzní toky apod.). Součástí je rovněž vytvoření evropského regulačního rámce pro udržování volných kapacit a strategických rezerv a nespolehání se výhradně na případné národní regulace v této oblasti, jak je tomu dosud. Obsahem debaty o udržování volných kapacit a strategických rezerv musí být i způsob jejich financování s cílem, aby tyto náklady neohrožovaly konkurenceschopnost jednotlivých ekonomik a nevytvářely cenové distorze.

Jedná se o důležitý prvek Energetické unie, který zdůrazňuje princip solidarity. Stabilní dodávky elektřiny jsou základem vnitřní bezpečnosti země a jejího fungování. Přenesení pravomocí na komunitární úroveň (byť jen ve formě harmonizace regulací a podpory v této oblasti) je proto klíčovým strategickým rozhodnutím pro každou vládu členského státu.

4. Energetická diplomacie EU

Hlavní motivací energetické diplomacie je posílení bezpečnosti dodávek prostřednictvím diverzifikace zdrojů a dodavatelů energií ze třetích zemí namísto preferovaných bilaterálních vztahů mezi jednotlivými členskými zeměmi EU a třetími stranami. Součástí je i definování jednotné evropské vize a zájmů v oblasti energetiky v globálním kontextu. Mezivládní bilaterální smlouvy a jejich příprava mohou podléhat revizi ze strany Evropské komise. Součástí tohoto bodu může být i snaha o společné či koordinované nákupy (např. plynu) na trzích a jednání s dominantními dodavateli (např. Gazprom).

Posílení energetické diplomacie může být v zájmu České republiky, neboť zvýší vyjednávací sílu EU s cílem zajistit větší bezpečnost pro dodávky klíčových surovin jak pro Českou republiku, tak i jiné členské země. Problémem je ochota některých členských zemí EU dát mandát Evropské komisi ke strategickým jednáním. Příkladem je jižní plynové propojení přes Turecko do jihovýchodní Evropy.

V otázce společných nákupů přetrvává skepse a nejistota, zdali je takové opatření realizovatelné především s ohledem na nedostatečnou infrastrukturní propojenost některých členských zemí a v neposlední řadě i s ohledem na odlišné obchodní zájmy jednotlivých členských zemí. Obavy se také dotýkají případného narušení tržních principů.

Časový rámec vytvoření Energetické unie

Je otázkou, v jakém časovém rámci je možné přijmout legislativní opatření, která by umožnila vytvořit Energetickou unii. Zkušenosti s přijímáním legislativy hovoří o minimálně dvouletém až tříletém období do chvíle, než přijatá opatření mohou vstoupit v platnost. Jako v jiných případech i zde záleží především na politické vůli členských zemí EU, jak dlouho bude proces schvalování trvat. Vzhledem k programové prioritě současné Evropské komise se zdá, že bude použita komunitární metoda s využitím řádného legislativního procesu a integrace Energetické unie do systému jednotného vnitřního trhu s nezávislým regulátorem a dobudováním fyzické přeshraniční infrastruktury mezi jednotlivými členskými zeměmi EU.

Jaký postoj by měla ČR přijmout v souvislosti s regionální spoluprací v energetické bezpečnosti, a to v oblasti infrastruktury a regulatorního prostředí?

Regionalizace je silným trendem energetické politiky v zemích Evropské unie. Důvodů je hned několik, výhod i rizik také. Regionalizace je dána zaprvé historicky, protože mnoho páteřních vedení důležitých infrastruktur se budovalo ještě v době, kdy byla Evropa rozdělena železnou oponou a její politická mapa vypadala jinak. Regionalizace zároveň vyplynula i jako jistá nutnost vzhledem k tomu, že jednotlivé členské státy implementovaly energetické liberalizační balíky s odlišným nadšením a nasazením. Přestože druhý a třetí liberalizační balík, který měl vést k jednotnému vnitřnímu trhu s energií, vytvářela Evropská komise ve snaze přitvrdit jak co do přísnosti pravidel, tak i jejich vynutitelnosti, implementace byla i tak v jednotlivých členských státech velmi různorodá. Regionalizace tak byla do jisté míry důsledkem užší spolupráce států v obou sektorech energetiky (tj. elektřina a plyn), podléhajících liberalizačním snahám Evropské komise. Dnes je regionální spolupráce v různých studiích² vyzdvihována jako základ pro vybudování budoucího jednotného trhu s energií.

Otázkou ovšem zůstává, zdali regionalizace opravdu vytváří menší celky, které se dříve či později stanou základem jednolitého celku zahrnující celou EU, nebo jestli paradoxně nepřispívá k větší roztržitosti evropské energetiky a ke vzniku energetických ostrovů. Existuje riziko, že postupná integrace především v elektroenergetice povede k tomu, že státy mimo regionální spolupráci budou vytvářet ostrovní provozy a paradoxně tak bránit většímu propojení částí daného regionu.

Různá míra integrace především na trzích s elektřinou již v současnosti způsobuje reálné komplikace. Evropská unie stojí před volbou, zda tlačit na rychlé dobudování jednotného vnitřního trhu s elektřinou včetně nutných investic do rozvodných sítí, nebo riskovat rozštěpení energetického sektoru zpět na národní jednotky.

Situace v České republice

Česká republika plně implementovala směrnice obsažené v třetím energetickém balíčku. Trh elektřiny a plynu je v České republice relativně liberalizovaný, což není v mnoha okolních zemích pravidlem (např. Slovensko, Maďarsko, Polsko)³.

V oblasti trhu s plynem čerpá Česká republika z investic do fyzické infrastruktury z minulých let. Propojení s Německem zajišťuje České republice výraznou diverzifikaci v dodávkách plynu a nákupy na energetických burzách s možností dopravy do země. Česká republika rovněž profituje z liberalizačních opatření. Oddělení přenosové sítě od distributorů a prodejců plynu zvýšilo konkurenci na trhu a díky obchodování na burzách snížilo výslednou cenu pro konečného zákazníka⁴.

V zájmu České republiky je nepochybně další rozvoj fyzické infrastruktury na úrovni EU, a to nejen v našem regionu, ale především v oblasti Pobaltí a jihovýchodní Evropy. Diverzifikace

² Viz *Regional Dimensions to Europe's energy integration*, Angelique Palle, 2013

³ Annual report on the Results of Monitoring the Internal Electricity and Natural Gas Market in 2012, ACER/CEER 2013.

⁴ U elektřiny se snížila především tzv. silová složka, která však tvoří jen část celkové ceny pro konečného zákazníka. Nicméně i po započtení jejích dalších částí celková cena elektřiny v letech 2012-2014 nerostla.

dodávek v těchto oblastech může potenciálně zvýšit jejich bezpečnost a tím nepřímo i bezpečnost celé Evropské unie.

Česká republika a Německo

V oblasti trhu s elektřinou je Česká republika dlouhodobě čistým vývozcem elektřiny. Na trhu působí kromě dominantního producenta elektřiny (ČEZ) i mnoho menších subjektů. Podíl dominantního výrobce na celkové výrobě se dlouhodobě snižuje, což kopíruje trend vývoje ve většině členských zemí EU. Jednou z největších současných výzev je nalézt způsob, jak se vypořádat s elektrickými přetoky, produkoványými především ve větrných parcích na severu Německa, kterým se mohou některé okolní země včetně ČR zatím jen stěží bránit. Tato elektřina proudí směrem na jih SRN a do Rakouska nárazově ohrožuje stabilitu elektrických sítí okolních zemí. Tento jev je způsoben mimo jiné nedostatečnou přenosovou soustavou na území Německa. Okolní země proto v rámci ochranných opatření investují do redispečinku a výstavby transformačních stanic, což ovšem přináší dodatečné vysoké náklady. Přitom nedávná integrace německého a rakouského trhu s elektřinou (*bidding zone*) situaci spíše zhoršila. Naopak hypotetické připojení ČR k tomuto trhu by pravděpodobně žádnou úlevu české přenosové soustavě nepřineslo. Situace se bude pravděpodobně v budoucnu bez výrazného dobudování infrastruktury v Německu dále zhoršovat. V nadcházejících letech totiž dojde k dalším odstávkám jaderných a uhelných elektráren na jihu země a do provozu se již zřejmě v roce 2016 dostane množství větrných elektráren na moři. Dostavba severojižního vnitroněmeckého propojení přitom stále vážne a naposledy v únoru 2015 zamítla bavorská vláda stavbu vedení ze Saska-Anhaltska přes Durynsko do Bavorska.⁵

Zároveň je nutné počítat s dalším rozvojem německé strategie *Energiewende*, založené na masivních investicích a podpoře obnovitelných zdrojů energie. Tato politika má na trh v České republice výrazný dopad, neboť udržuje ceny silové elektřiny relativně nízko, se stabilním výhledem do budoucna. V praxi je totiž cena elektřiny v ČR odvozována od cen na energetické burze v Lipsku. Právě vzhledem k obchodnímu a geografickému provázání České republiky s Německem je potřeba i do budoucna počítat s dopady německé energetické politiky na český trh. Tyto dopady pochopitelně představují hrozby (přetoky elektřiny do české sítě a náklady na preventivní opatření, omezení možnosti exportovat českou elektřinu do SRN a Rakouska) i příležitosti (využití nižších cen elektřiny pro konkurenceschopnost českého průmyslu).

Visegradská spolupráce

Regionalizace probíhá především v rámci trhu s elektřinou, a to jak prostřednictvím integrací trhů, tak i spoluprací v oblasti regulace. ČR již v roce 2012 vytvořila denní trh elektřiny se Slovenskem a Maďarskem, ke kterému se v roce 2014 připojilo i Rumunsko. Do budoucna se počítá i s možností připojení Polska. Příkladem významné regionální spolupráce, která může mít potenciálně vliv na českou elektroenergetiku, je Pentalaterální energetické fórum, které je platformou pro bližší regionální spolupráci Německa, Rakouska,

⁵ <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/bayerns-energiepolitik-kurzschluss-in-muenchen-13409946.html>

Švýcarska, Francie a zemí Beneluxu a které směřuje k vzniku integrovaného trhu s elektřinou.

Na rozdíl od elektřiny nehrozí v případě plynu varianta izolovaných řešení. Přesto státy mnohdy nepostupují příliš koordinovaně. Jako přirozený partner pro regionální spolupráci pro zajištění dodávek plynu se pro ČR nabízejí země Visegrádské čtyřky (V4). Toto uskupení zemí ale nenachází na tomto poli mnoho styčných bodů. Na jedné straně všechny země V4 stojí o severojižní propojení plynové infrastruktury, všechny patří mezi vážné zájemce o stavbu nových jaderných elektráren a tři z nich již úzce spolupracují v rámci integrovaného trhu s elektřinou. Na druhou stranu je ale mezi zeměmi V4 poměrně významná dělicí linie, kterou představuje především postoj k Rusku. Maďarsko se silně angažovalo v projektu South Stream a podepsalo s Ruskou federací smlouvu na výstavbu dvou nových reaktorů v elektrárně Paks, včetně půjčky z ruské strany, která by měla údajně pokrýt až 80 % pořizovací investice. Kontrakt na dostavbu elektrárny však nebyl vyhlášen jako veřejná zakázka, a Evropská komise tak prošetřuje, jestli nebyla porušena maďarská a evropská legislativa. Mnoho pozorovatelů považuje kontrakt s Ruskou federací jen za další posílení závislosti země na Rusku. Maďarsko ovšem interpretuje dohodu hlavně jako diverzifikaci svého energetického mixu a omezení závislosti země na nejistém tranzitu plynu přes Ukrajinu. Maďarsko je zároveň klíčovou zemí, přes kterou by mělo vést severojižní propojení, avšak tento projekt je ohrožován sporem mezi Maďarskem a Chorvatskem.

Především Polsko se k ruskému partnerovi naopak staví velmi zdrženlivě. Budování poměrně drahého terminálu na přeměnu kapalného LNG na plyn v přístavním městě Swinoujscie i dlouhodobě plánovaná obří investice do jaderné elektrárny nejsou jen snahou zredukovat procento uhlí v energetickém mixu, ale i strategií, jak zajistit zemi diverzifikaci dodávek energií.

Ukrajinsko-ruská krize možná paradoxně vdechla nový život i případně domácí produkci nekonvenčního plynu na území Polska. Ta je sice tématem již několik let, původní velké naděje vkládané do technologií umožňujících extrakci plynu z ložisek uhlí a břidlic často v extrémních hloubkách však narazily na celou řadu potíží a zdálo se téměř jisté, že se na území Polska nebude konat obdoba amerického boomu těžby nekonvenčního plynu ani v silně omezeném měřítku. Přesto konflikt na Ukrajině dodal nový impuls pro podporu alespoň omezené produkce nekonvenčních plynů v Polsku a polská vláda upravila regulační prostředí, které je nyní k průzkumu vstřícnější.

Česká republika i Slovensko potom ve vztahu k Ruské federaci stojí kdesi na pomezí postojů Maďarska a Polska. Obě země využívají skutečnost, že přes jejich území prochází tranzitní produktovody a obě také profitují z dobrého připojení české a v důsledku toho i slovenské soustavy plynovodů na Spolkovou republiku Německo (včetně možných reverzních toků na Slovensko od roku 2011). Díky tomu nejsou bezprostředně ohroženy nedostatkem této suroviny. Přesto by však obě země utrpěly ekonomickou újmu, pokud by mělo dojít k dlouhodobému výpadku dodávek plynu z Ruska. Konec projektu South Stream, který byl jedním z štěpících témat v rámci visegrádských zemí, tak paradoxně může znamenat možnost sblížení regionu v některých klíčových energetických otázkách.

Česká republika zvažuje hned několik variant integrace trhů s plynem s okolními zeměmi. Asi největší politickou podporu má právě společný trh zemí V4, podmínkou by ovšem muselo být posílení infrastruktury mezi jednotlivými zeměmi v regionu. Nejnověji dochází k propojení systémů Slovenska a Maďarska a v plánu jsou i další interkonektory. Vzhledem

ke geografické poloze země je středoevropské propojení závislé právě na Slovensku. Slabým místem regionální spolupráce V4 zůstává zatím i nedostatečné vnitrostátní propojení severu a jihu Polska. Pro případný společný projekt V4 v oblasti trhu s plynem by bylo třeba výrazně sblížit regulační rámce zemí V4. Stav liberalizace trhu je totiž ve všech čtyřech státech dosti odlišný a obecně lze konstatovat, že v České republice byla dosažena nejvyšší míra liberalizace. Posílení regionální spolupráce v oblasti plynu a elektřiny a směřování k integrovanému trhu s plynem je nicméně zmíněno i v aktuálním programu slovenského předsednictví V4⁶ a bude se mu věnovat i české předsednictví V4.

Česká republika a Rakousko

Kromě varianty integrace plynových trhů se zeměmi V4 existuje ale i varianta CEETR (Central-Eastern Europe Trade Region), která vznikla za podpory ACER (Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů) v rámci Regionální plynárenské iniciativy a která by měla vytvořit integrovaný trh s plynem v Rakousku, České republice a na Slovensku. Pro tento scénář hovoří především fakt, že země jsou relativně dobře infrastrukturně propojeny, i když posílení obousměrného propojení soustav České republiky a Rakouska je součástí PCI (Projekty společného zájmu) s cílem posílit severo-jihní propojení.⁷ Pro Českou republiku by byla výhodná i blízkost hubu v Baumgartenu. Hlavní překážkou tohoto projektu je ovšem nedostatečné zapojení a motivace všech zainteresovaných stran. Nejisté je především zapojení slovenského operátora přenosové soustavy a zřejmě nedochází ani k dostatečné komunikaci mezi regulátory všech tří zemí. Nicméně politická podpora stoupá a diskuze o možnosti vytvořit integrovaný trh s plynem byla na pořadu jednání i v rámci připravované Slavkovské deklarace z února 2015.

V případě, že by slovenský operátor Eustream na vzniku integrovaného trhu zájem neměl, může existovat i česko-rakouská varianta, která by byla navíc usnadněna tím, že obě země mají podobně liberalizovaný trh. Rakouská motivace může být přitom posílena hrozbou omezení dodávek přes Ukrajinu a ztráty části tranzitu přes své území. Překážkou je ale absence fyzického propojení.

Další, možná z dnešního pohledu nejspíš nejvhodnější cestou, by mohla být varianta integrace s německým trhem. Většina dodávek plynu se dnes stejně nakupuje na burzách ve Spolkové republice Německo, případně v Nizozemsku, a oba trhy jsou podobně jako ten rakouský dobře integrované a liberalizované. Ze strany Spolkové republiky Německo ale nejspíš bude po takovém projektu daleko menší poptávka než v případě Rakouska, kterému by se podařilo podstatně zvětšit svůj trh a jeho likviditu. Obdobně výhodné by takové propojení mohlo být i pro Českou republiku.

Na závěr této kapitoly je nutné zmínit, že výše uvedené možnosti regionální spolupráce ve střední Evropě mohou mít komplementární charakter a vzájemně se nemusí vylučovat.

⁶ <http://www.visegradgroup.eu/documents/presidency-programs/20142015-slovak> (12. 2. 2015)

⁷ Jedná se hlavně o propojení BACI a také připojení ČR k přípojnému bodu Oberkappel, kde se stýkají německá a rakouská soustava.

Jak konkrétně by měla vnější energetická politika EU reagovat na aktuální výzvy v oblasti energetické bezpečnosti pro ČR a další členské státy?

Přestože je Česká republika momentálně v relativně komfortní pozici, především co se týká dodávek plynu⁸, tato situace se může velice rychle změnit nejenom kvůli geopolitickému vývoji v sousedství EU, ale také kvůli zastarávání infrastruktury a prudkému rozvoji obnovitelných zdrojů. Energetická bezpečnost České republiky je tak neoddelitelná nejen od té evropské, ale do velké míry i od regulatorního vývoje v sousedních zemích – a to nejen proto, že přímo ovlivňují i energetiku v ČR, ale i kvůli provázanosti našich ekonomik.

Česká republika má možnost posílit svou energetickou bezpečnost prostřednictvím vlastní domácí politiky, která může například ovlivnit budování chytrých sítí, působením na energetický mix země a především může přispět ke zvyšování energetické efektivity a snížení spotřeby energií. Česká republika má však také možnost přispět k vlastní energetické bezpečnosti i zahraniční politikou a prostřednictvím spoluvytváření politik EU.

V obou klíčových odvětvích, na která se soustředí agenda EU, tedy plynárenství a elektřině, čelí Česká republika specifickým výzvám. Elektřina je téměř výlučně vnitro unijní záležitostí vzhledem k tomu, že Evropská unie je schopná na svém území vyrobit dostatek elektrické energie a její nedostatek nebo přebytek je regionální záležitostí a je způsoben především nedostatečným propojením sítí, jejich technologickým zastaráváním či odlišnými technickými parametry.

Naopak otázka dodávek plynu je dnes považována především za otázku vnější bezpečnosti EU, neboť členské státy jsou na importu ze zemí mimo EU závislé. Zároveň ale Česká republika, stejně jako ostatní státy EU, udržují povinné plynové zásoby a země by bez významnější újmy vydržela výpadek dodávek v řádu několika měsíců podle toho, v jakém ročním období by k němu došlo. Naopak již několikadenní rozsáhlejší výpadek dodávek elektrické energie by měl pro hospodářství země velice negativní konsekvence.

V případě distribuce plynu se již podařilo zajistit napojení na systémy okolních států, a Česká republika tak může bez větších potíží odebírat plyn z jiných zdrojů než z ukrajinského tranzitního plynovodu. Navíc je celá česká soustava schopná i reverzních toků. Před vypuknutím ukrajinsko-ruského konfliktu se reverzní tok jevil pouze jako krátkodobá varianta, podle prohlášení čelního představitele Gazpromu Alexeje Millera⁹ z ledna 2015 však Gazprom uvažuje o variantě, že by se ukrajinský tranzit zcela uzavřel.¹⁰ Aktuální otázkou tedy zůstává, má-li Česká republika počítat se scénářem, kdy se plyn z Ruska bude na území EU dodávat prostřednictvím plynovodů Nord Stream a Jamal Europe. Problémem tohoto scénáře zůstává nedostatečná kapacita tohoto spojení, která nedokáže zcela pokrýt výpadek ukrajinského tranzitu.

Variantou je rozšíření plynovodu Nord Stream 3 a 4, který by obcházel Ukrajinu a přitom zajistil dostatečné kapacity ruského plynu pro cílové země. Alternativní variantou, jak

⁸ U elektřiny je situace méně komfortní kvůli přetoku elektřiny ze SRN. Tato problematika byla nastíněna v předchozí kapitole.

⁹ <http://www.dw.de/gazprom-warns-europe-gas-supplies-via-ukraine-still-at-risk/a-18192188> (12. 2. 2015)

¹⁰ Tato varianta byla ruskými představiteli zmiňována i v minulosti, nicméně vzhledem k ukončení projektu South Stream se v současnosti jeví jako méně akutní.

přivést ruský plyn do Evropy, by bylo i obnovení projektu South Stream či jeho nástupce (např. přes Turecko).

Další variantou je vybudování plynovodu z Ázerbájdžánu, případně Iránu, přes Turecko. Otázkou ovšem je, zdali by Turecko nepožadovalo velké množství kapacit pro vlastní spotřebu. Pravděpodobně ještě dražší možností by byl podmořský plynovod Turecko obcházející, který by ústil rovnou do Bulharska. Plyn ze středoasijských nalezišť by snížil závislost evropských zemí na ruském plynu a byl by alternativou v případě výrazného omezení dodávek plynu přes Ukrajinu.

Vlastní plány plynovodu propaguje například i slovenský operátor přenosové soustavy Eustream, který navrhuje vznik projektu Eastring, propojující Slovensko s balkánskými státy, především Bulharskem, a zároveň by posílil kapacitu pro Ukrajinu. Toto propojení by sice diverzifikovalo distribuční cesty pro země jihovýchodní Evropy, nepřineslo by však nový zdroj plynu pro Evropu. Navíc dosud není jasná jeho případná trasa.

Dalším, sice krátkodobým, ale zároveň relativně finančně nenáročným a rychle realizovatelným řešením může být rozvoj skladovacích kapacit a jejich výstupního výkonu, jehož čerpání by mělo pokrývat potřebnou denní spotřebu v dané zemi. Otázkou také zůstává, má-li Česká republika podporovat projekty (např. prostřednictvím projektů PCI) umožňující dovoz LNG, a zdali má smysl pro českou energetickou bezpečnost a bezpečnost dalších členských států EU podporovat vznik kapacit LNG v okamžiku, kdy není dobudováno dostatečné severo-j jižní propojení.

Z hlediska vnější energetické bezpečnosti EU je zcela klíčový vývoj na Ukrajině, přičemž nejdůležitější je spor o smlouvu mezi ukrajinskou stranou a ruskými plynovými společnostmi. Existuje hned několik možností, jak se EU může ke sporu stavět.

- *První variantou je, že se EU do vyjednávání významně nezapojí. V lepším případě uzavřou Ukrajina s Gazpromem další dlouhodobý take-or-pay kontrakt, který pravděpodobně nebude pro Ukrajinu výhodný. Země tedy nebude motivována zvyšovat svou energetickou efektivitu, protože by jí nižší spotřeba nepřinesla žádnou finanční úsporu, a situace zůstane stejně nestabilní jako před současnou eskalací, a to nejen energeticky, ale i politicky.*
- *Druhý scénář počítá s významnějším angažováním Evropské unie v urovnání současného konfliktu a dojednání kompromisní smlouvy s Gazpromem. EU však nebude zasahovat do energetické politiky země a nebude tlačit na reformy sektoru. Potom ovšem nejspíše hrozí, že ani po normalizaci situace nedojde k výrazné reformě ukrajinské energetiky. EU tak bude podobně jako v roce 2009 závislá na nepředvídatelném ukrajinském partnerovi a transport plynu přes Ukrajinu nebude o nic bezpečnější.*
- *Poslední varianta pracuje s výrazným zapojením EU do vyjednávání o kontraktu na dodávky plynu pro Ukrajinu. Bez ohledu na výsledek vyjednávání se Evropská unie bude výrazně podílet na zásadní transformaci a liberalizaci ukrajinského energetického sektoru prostřednictvím posílení Energetického společenství a zajištěním větší vymahatelnosti jeho regulačního rámce s pozitivními důsledky pro dodávky plynu do Evropské unie.*

Seznam zdrojů a literatury

- A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change; Setting Europe in Motion, *Jean-Claude Juncker*, Strasbourg 2014.
- An Electricity Market for Germany's Energy Transition, *Federal Ministry for Economic Affairs and Energy*, Berlín 2014.
- Annual report on the Results of Monitoring the Internal Electricity and Natural Gas Market in 2012, ACER/CEER 2013.
- CEER Position on the European Commission Communication: European Energy Security Strategy [COM(2014)330], *CEER*, 2014.
- Commission Staff Working Document, *European Commission*, Brusel 2014.
- Conclusions on 2030 Climate and Energy Policy Framework, *European Council*, Brusel 2014.
- Elements of Europe's energy union, *Georg Zachmann*, 2014.
- Energetická politika Evropské unie, *Filip Černoč, Veronika Zapletalová*, Brno 2014.
- Energy Policies of IEA Countries - European Union Executive Summary (2014 Review), *International Energy Agency*, 2014.
- Energy production and consumption in 2013; Energy consumption in the EU down to its early 1990s level; EU energy dependence at 53%, *Eurostat*, 2015.
- Energy Union: Can Europe learn from Japan's joint gas purchasing?, *Fabio Genoese, Anna Dimitrova & Christian Egenhofer*, 2014.
- EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules: Between a new policy and business as usual, *Jan Frederik Braun*, 2011.
- Europe's misshapen market: Why progress towards a single energy market is proving uneven, *David Buchan*, 2012.
- From the European Energy Community to the Energy Union: A Policy Proposal for the Short and the Long Term, *Sami Andoura & Jean-Arnold Vinois*, 2015.
- Making the most of Energy Union, *Christian Egenhofer, Fabio Genoese and Anna Dimitrova*, 2014.
- Právní doložka k Desetiletému plánu rozvoje přepravní soustavy v České republice 2015-2024, *NET4GAS*.
- Rebalancing The EU-Russia-Ukraine Gas Relation, *Agata Loskot-Strachota, Georg Zachmann*, Bruegel Policy Contribution, 2014.
- Regional Dimensions to Europe's energy integration, *Angelique Palle*, 2013.
- Roadmap towards an Energy Union for Europe – Non-paper addressing the EU's energy dependency challenges, *MZV Polsko*, 2014
- Statistical Factsheet 2013, *ENTSOE*, 2014.
- Ten- Year Network Development Plan 2013-2022, *ENTSOG*, 2013.
- The declared end of South Stream and why nobody seems to care, *Arno Behrens*, 2014.
- The Time Has Come or a European Energy Union, *Valeria Termini*, 2014.
- Towards 2030 – dialogue Issue Paper on Implementing the EU 2030 Climate and Energy Framework.
- Vice-President for Energy Union (mission letter), *Jean-Claude Juncker*, Brusel 2014.